

Koodimalli *Code Model*

Luento 11

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

1

Oppimistavoitteet

- Näkymätyypit (suunnittelumalliasiaa)
- Koodimalli
 - Arkkitehtuurisuunnittelun ja implementaation välinen kuilu
 - Arkkitehtuurin tekeminen näkyväksi koodissa
- Arkkitehtuurikieliet (ADL)

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

2

NÄKYMÄTYYPIT

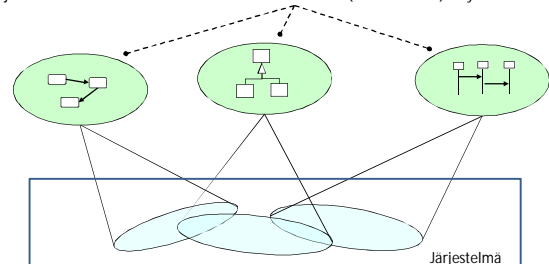
11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

3

Yksi arkkitehtuuri – monta näkymää

Järjestelmän konkreettinen arkkitehtuurimalli: kokoelma (arkkitehtuuri-)näkyviä

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

4

Näkymätyypit

- *Näkymätyyppi* on helposti yhteen sovitettavien ja yhdessä ymmärrettävien mutta erilaisten näkymien joukko
 - Esim. tarkennettu toiminnallinen skenaario ja komponenttikokoonpano suunnittelumallissa !
 - Käytetään jaottelemaan *suunnittelu-* ja *koodimallien* näkymiä
- Kolme standardinäkymätyyppiä
 - Moduulinäkymätyyppi (module viewtype, *staattinen* olomuoto)
 - Käännösaikana näkyvät elementit
 - Ajonaikainen näkymätyyppi (runtime viewtype, *dynaaminen* ol.)
 - Suorituksen aikana näkyvät elementit ja niiden suhteet
 - Sijoittelunäkymätyyppi (allocation viewtype, *operatiivinen* ol.)
 - Ohjelmiston ja sen osien suoritusympäristö ja -laitteisto

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

5

Näkymätyypit

- Usean näkymätyypin yli menevät näkymät (spanning viewtype)
 - Laatuominaisuudet ja niiden tasapainottelu (trade offs)
 - Ylläpidettävyys vs. suorituskyky

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

6

Näkymätyypit

Näkymätyyppi	Esimerkkejä tyyppiin näkymien sisällöstä
Moduulinäkymät	Moduulit, kerrokset, riippuvuudet, vastuut (CRC), tietokantaskeema, rajapinnat, luokat, komponenttityypit, konektorityypit
Ajonaikaiset näkymät	Olio-instanssit, komponentti-instanssit, konektori-instanssit, käyttäytymismallit (tilamallit, skenaariot),
Sijoittelunäkymät	Ohjelmiston sijoittelu, maantieteellinen sijainti, verkkotopologia, laitteet (nodes)
Ylimenevät näkymät	Laatuattribuuttiskenaariot, trade offs (laatuominaisuudet, liiketoiminnan tavoitteisiin liittyvät näkökohdat)

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

7

Yinzer -suunnittelumallin näkymät

Tyyppi	Näkymät
Moduuli	Moduulikaavio Komponentti-, konektori- ja porttityypit Käyttötapauskaavio Komponenttien vastuut
Ajonaikainen	Systeemikontekstikaavio Toiminnalliset skenaariot Komponentti-, konektori- ja portti- <i>instanssit</i> Komponenttikoonpanot
Sijoittelu	Sijoittelukaavio Suoritusympäristön elementtien kuvaus
Ylimenevät	Laatuattribuuttiskenaariot Ominaisuuksien ja vaatimusten tasapainottelut (trade off)

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

8

Näkökohtia

- Ohjelman suoritusajasta käyttäytymistä on vaikea päätellä koodia lukemalla
 - Koodi kannattaa kirjoittaa niin, että arkkitehtuuriratkaisut ja -tyyli näkyvät koodissa
 - Helpottaa analysoijaa ylittämään ohjelman staattisen koodin ja sen suoritusajaisen dynaamisen olomuodon välinen kuilu
 - Älä yritä päätellä asioita näkymistä, joiden tyyppi ei siihen sovi
- Ohjelmiston jonkin tietyn suunnitteluratkaisun ymmärtämiseksi on yleensä tarpeen tutkia (joitain) näkymiä kaikista näkymätyypeistä !

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

9

KOODIMALLI

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

10

Koodimalli

- Koodimalli = implementoidun ohjelmiston koodi
 - Tarkentaa (refinement) suunnittelumallin
- Fairbanks keskittyy koodin ja suunnittelun suhteen tarkasteluun kolmesta näkökulmasta
 - Mallien ja koodin väliset erot
 - Mallien ja koodin erojen hallinta
 - Arkkitehtuuria korostava ohjelmointityyli

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

11

Mallien ja koodin erot

- Ohjelmiston koodi on kehitysprojektin varsinainen lopputuote
 - Suunnitteluratkaisut on aina lopulta ilmaistava ohjelmointikiel(t)en keinoin
 - Mallit ovat hyödyllisiä vain, jos niiden välittämä kuva on riittävän yhdenmukainen koodin ilmaiseman todellisuuden kanssa
- *Huom:* MDE – Model Driven Engineering – menetelmissä *malleista generoidaan implementaatio* tai sen osa automaattisesti
 - Eivät vielä laajasti käytössä

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

12

Mallien ja koodin erot - kieli

- Monilla suunnittelumallin käsitteillä ei ole suoraa vastinetta koodissa
 - Laatuominaisuus, arkkitehtuuriyyli, rajoite, komponentti (riippuu tilanteesta), vastuu, ...
- Jotkin käsitteet ovat lähellä toisiaan
 - Moduuli ja pakkaus
- Koodi puhuu luokista, metodeista, funktioista, parametreista, muuttujista, kentistä, lauseista, lausekkeista jne.

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

13

Mallien ja koodin erot - abstraktisuus

- Yksi arkkitehtuuri-elementti suunnittelumallissa vastaa usean koodielementin yhteenliittymää
 - Palvelinkomponentti suunnittelumallissa vs. sen toteutuksen muodostavat Java-luokat (projektin itse koodaamat + kehysten/alustan mukana tulevat)
- Tietyn elementin arkkitehtuurikuvauksessa on vähemmän yksityiskohtia kuin saman elementin toteutuksessa
 - Koodin oltava yksityiskohdiltaan "täydellinen", jotta sitä voi suorittaa tietokoneessa

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

14

Mallien ja koodin erot - suunnittelupäätökset

- Arkkitehtuurimallissa voidaan päättää käyttää tiettyjä teknologioita, mutta
 - Jätetään koodauksen asiaksi yksityiskohtaiset päätökset siitä, miten teknologiaa käyttäen implementoidaan komponentit ja konektorit
- Malli voi määrätä rajoitteita ja esimerkiksi konkreettisia suorituskykytavoitteita, mutta
 - Lähdekoodi määrittelee tietorakenteet, algoritmit ja prosessikonfiguraation, joilla tavoite saavutetaan

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

15

Mallien ja koodin erot – ekstensionaalisuus ja intensionaalisuus

- Ekstensionaalinen – vain *tiettyjä, erikseen nimettyjä* elementtejä koskeva asia tai väite
- Intensionaalinen – *kaikkia tietynlaisia* elementtejä koskeva asia tai väite

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

16

Ekstensionaalisuus ja intensionaalisuus

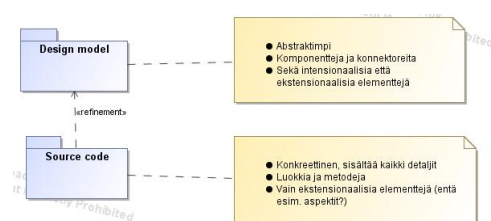
Intensionaalinen / Ekstensionaalinen	Arkkitehtuurimallin elementti	Vastaavuus lähdekoodissa
Ekstensionaalinen	Moduulit, komponentit, konektorit, portit, komponenttikokoonpanot	Vastine koodissa voidaan yleensä osoittaa, joskin arkkitehtuurikuvaus on yleensä abstraktimpi
Intensionaalinen	Arkkitehtuuriyyli, invariantit ja rajoitteet, vastuut, suunnittelupäätökset, perustelut, protokollat, laatuominaisuudet	Koodin pitää noudattaa näitä, mutta yleensä ei ole suoraa tapaa ilmaista niitä koodissa.

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

17

Mallien ja koodin erot

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

18

Mallien ja koodin erot

- Kuilu on nykyteknologioilla väistämätön
 - Arkkitehtuurimallit auttavat hallitsemaan järjestelmän monimutkaisuutta ja laajuutta, koska ne ovat *abstrakteja* ja intensionaalisia
 - Koodi voidaan suorittaa tietokoneessa, koska se on *konkreettista* ja ekstensionaalista
- Erojen kanssa on opetettava tulemaan toimeen
 - Mallit ja koodi on ajoittain synkronoitava ohjelmiston elinkaaren aikana

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

19

Erojen hallinta

- Mallien ja koodin erot pyrkivät yleensä kasvamaan ohjelmistojen evoluution myötä
 - Uudet piirteet ja bugikorjaukset lisätään kyllä implementaatioon, mutta malleja ei aina välitetä päivittää
- Yleensä halutaan välttää mallien ja toteutuksen välisiä harhaanjohtavia tai suorastaan haitallisia ristiriitaisuuksia

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

20

Erojen hallintastrategiat

Strategia	Selitys
Ala välitä poikkeamista	Käytetään vanhentunutta mallia mutta muistetaan, mitkä asiat ovat muuttuneet
Ad hoc -mallinnus	Pidetään malli mielessä ja tehdään siitä uusi instanssi (jokin näkymä) vasta tarpeen vaatiessa
Vain "korkean tason" malleja	Arkkitehtuurin kaikkein perustavimmat ratkaisut muuttuvat yleensä hitaasti, joten niitten mallit pysyvät parhaiten ajan tasalla
Synkronointi elinkaaren virstanpylväissä	Mallien ja koodin erot sovitetaan elinkaaren virstanpylväissä/merkkikohdissa (milestone), esimerkiksi iteraation lopussa tai ohjelmistoversion toimituksen yhteydessä
Kun häta on kädessä	Sovitetaan erot, kun jotain menee pahasti pieleen, tai kun valmistaudutaan katselmoiintiin (pakon edessa). Yllättävän yleinen strategia.
Jatkuva synkronointi	Kallista ja hyvin harvinaista.

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

21

Strategian valintaan vaikuttavia tekijöitä

- *Työkalutuki*
 - Esimerkiksi takaisinmallinnustyökalujen ja korkean tason ohjelmointikielten (koodin generointi) käyttö voi kaventaa kuilua ja vähentää synkronointikustannuksia
- *Yksityiskohtaisuus*
 - Paljon yksityiskohtia sisältävä malli happanee nopeammin ja vaati enemmän synkronointityötä
- *Poikkeavuuksien sietokyky*
 - Missä tilanteissa mallien on tärkeää heijastaa toteutusta oikein, ja kuka niitä käyttää?

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

22

Arkkitehtuuria korostava ohjelmointityyli

- Olio-ohjelmoinnin tunnettu peruseriaate on, että ohjelmiston luokkien (tyyppien) ja suoritusajakaisten oliorakenteiden ja vuorovaikutusten tulisi heijastaa sovellusalueen käsitteitä ja prosesseja
 - Sovellusalueen tunnevan (ulkopuolisen) kehittäjän on helpompi ymmärtää, miten ohjelmisto toimii ja mitä eri oliot tekevät tai tietävät (vastuut)
 - Jos sovellusalueen käsitteet ovat vakaita ja niiden muutokset ovat paikallisia, myös ohjelmiston toteutus on niiden osalta vakaa ja muutokset ovat paikallisia

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

23

Arkkitehtuuria korostava ohjelmointityyli

- Sovellusalueen lisäksi koodi voi heijastaa myös *arkkitehtuurisuunnittelua*
 - Ohjelmoijat voivat upottaa koodiin vinkejä, jotka auttavat ylittämään mallin ja implementaation välisen kuilun
 - *Model-in-code* -periaate
- *Etuja*
 - Arkkitehtuurin rapautumisen ehkäiseminen
 - Helpottaa suunnitteluratkaisujen tunnistamista
 - Vähentää dokumentointitaakkaa
 - Madaltaa uusien kehittäjien oppimiskynnystä

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

24

Suunnittelun ilmaiseminen koodissa

- Pehmeät mekanismit
 - Esimerkiksi metodien nimeäminen niin, että nimi kuvaa metodin tarkoitusta (*miksi*) eikä vain toimintaa (*miten*)
- Kovat mekanismit
 - Luokkien ja metodien invariantit sekä esi- ja jättöehdot, jotka voidaan automaattisesti tarkistaa suoritusaikana
 - Ohjelmointikielten laajentaminen tukemaan rajoitteiden ja muiden ehtojen noudattamisen automaattista valvontaa

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

25

Teknisen velan hallinta

- Tekninen velka tarkoittaa (mm.) korkoa korolle kasvavaa toteutuksen erkaantumista parhaan ymmärryksen mukaisesta ratkaisusta
 - Tekninen velka on helpompaa havaita ja korjata, jos koodi heijastaa arkkitehtuurisuunnittelua
 - Koodia voi helpommin verrata malliin

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

26

Mitä asioita koodista on vaikea nähdä?

- Mitkä arkkitehtuurimallien kertomat asiat on vaikea päätellä suoraan koodista ilman apuja?
- Moduulinäkymissä
 - Moduulien (pakkausten) väliset riippuvuudet
 - Mistä luokista/tietorakenteista + funktioista komponentti- tai konnektoriyytit muodostuvat?
 - Luokkien tarjoamat rajapinnat on usein helppo tunnistaa mutta niiden muilta *vaatimia* rajapintoja/palveluja on työläämpää nähdä koodista
 - Protokollien toimintalogiikka ja osallistuvat elementit

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

27

Mitä asioita koodista on vaikea nähdä?

- Ajonaikaisissa näkymissä
 - Suorituksen kulkua ja suoritusajaisia tietorakenteita on usein vaikea kuvitella mielessään koodia lukiessaan
 - Implementaatio näyttää oliomassalta, josta on vaikea hahmottaa komponentteja, ja konnektorien toimintaa on vaikea erottaa muusta olioiden välisestä kommunikaatiosta
 - Komponenttien ja konnektorien ajonaikaista käyttäytymistä ja konfiguraatioita koskevat intensionaaliset rajoitteet (tyylit)
 - Protokollien tilakäyttäytyminen

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

28

Mitä asioita koodista on vaikea nähdä?

- Sijoittelunäkymissä
 - Ohjelmistokomponenttien allokointia suoritussympäristöön ja laitteistolle on lähes mahdotonta nähdä lähdekoodista
 - Ajatellaan esimerkiksi palvelimien virtualisointia pilvipalveluissa
 - Suoritussympäristön ja tietoliikenneväylien ja topologian vaikutusta ohjelmiston suoritusaikaiseen käyttäytymiseen on hyvin vaikea päätellä koodista

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

29

Ratkaisumalleja (design pattern) arkkitehtuurin ilmaisemiseen koodissa

- Seuraavat patternit olettavat, että toteutuksessa käytetään valtavirran olio-ohjelmointikieliä
 - Patternien käyttö lisää toteutukseen ylimääräistä koodia, joka ei sinänsä ole tarpeen ohjelman oikean toiminnan kannalta (suhteessa vaatimuksiin) mutta joka ei tuo liikaa lisärasitetta suorituskyvyn tai resurssien käytön kannalta
- Monen patternin peruseriaate on *käsitteen* (abstraktin mallielementin tai piirteen) *konkretisointi* (reification) *oliona*, perittävinä luokkina tai annotaatioina
 - Esim. Command -design pattern tekee *suorittavasta operaatiosta* olion, jolla on `execute()` -metodi

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

30

Ratkaisumalleja (design pattern) arkkitehtuurin ilmaisemiseen

Suunnittelukasite	Patternit
Komponentti	Määrittele komponenttia vastaava luokka, jolla on abstrakti yläluokka tai rajapinta tunnisteena (tag). Liitä luokan nimeen sana Component. Käytä instanssimuuttujia edustamaan portteja ja määrittele komponentti-invarianteista metodeja. Nimeä moduulit / hakemistot komponenttien mukaan.
Konnektori	Määrittele konektoria vastaava luokka: Luokan nimentä (...Connector); abstraktin yläluokan tai rajapinnan käyttäminen tunnisteena. Ohjaa kaikki komponentin ulkopuolelle menevä kommunikaatio porttien kautta.
Portti	Määrittele tarjottua porttia vastaava rajapinta. Määrittele tarjottuja ja vaadittuja portteja vastaavat luokat; luokan nimentä (...Required/ProvidedPort); abstraktin yläluokan tai rajapinnan käyttäminen tunnisteena.

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

31

Ratkaisumalleja (design pattern) arkkitehtuurin ilmaisemiseen

Suunnittelukasite	Patternit
Protokolla	Kytke protokollan tilakone portti-luokkaan. Käytä staattista analyysiä protokollan noudattamisen varmistamiseen, annotaatioita, kommentteja
Ominaisuudet / Property	Käytä annotaatioita ja staattista analyysiä. Käytä nimentää: AsynchronousSend...
Tyylit ja suunnittelumallit	Käytä tyylin ilmaisevaa nimentää: FeatureExtractFilter Sijoita tyylin elementtien yläluokat/tunnisterajapinnat tyylin mukaan nimettyyn pakkaukseen.
Invariantit ja rajoitteet	Kirjoita API:t niin, että ne estävät invarianttien rikkomisen. Käytä assert-lausekkeita tai muita rajoitteiden määrittely- ja tarkastusformalismeja. Kommentoi.

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

32

Ratkaisumalleja (design pattern) arkkitehtuurin ilmaisemiseen

Suunnittelukasite	Patternit
Moduulien riippuvuudet	Käytä kielen ja sovelluskehityksen/alustan tarjoamia keinoja riippuvuuksien ilmaisemiseen (tarjotut ja vaaditut palvelut/rajapinnat/moduulit). Käytä ulkoisia työkaluja riippuvuuksien analysointiin, annotaatioita, staattista analyysiä.
Moduulien käytön rajoittaminen	Nimentä: InternalFoo... Sovelluskehityksen/alustojen tarjoama vivutus.
Suoritusaikaiset rakenteet	Jos mahdollista, keskity komponenttien luonti, alustaminen ja kytkentä toisiinsa yhteen tiettyyn paikkaan koodissa. Vivuta järjestelmän käynnistys ja alustus; mielellään niin, että halutun konfiguraation voi ilmaista deklarativisesti (esim XML) proseduraalisen koodin (esim skripti) sijaan. <i>Dependency Injection</i> –patternin käyttö

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

33

Anti-Pattern

- Haudattu aarre (buried treasure)
 - Koodi tekee jotain muuta kuin mitä koodiin lisätyt vihjeet antavat ymmärtää
 - Esim olion `getPropertyX()` –tyyppisellä attribuutin arvon saantimetodilla on yllättävä olion tilaa muuttava *sivuvaikutus*
 - Asian voi ajatella myös toisinpäin: jos epäilet, että koodin lukija saattaa yllätyttyä siitä, mitä koodi tekee, liitä siihen riittävä vihje

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

34

ARKKITEHTUURIKIELET

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

35

Arkkitehtuurin määrittelykielet

- ADL – *Architecture Description Language*
- Perustuvat yleisiin arkkitehtuuri-elementteihin
 - Komponentit
 - Konnektorit (connector)
 - Portit
 - Rajapinnat (interface)
- Pitkälti samoja asioita kuin UML:n komponenttimallissa
- Usein sekä tekstuaalinen että graafinen esitys
- Kuvauksen riittävyys (automaattiseen) analysointiin
 - Esim. vaadittu ja tarjottu rajapinta yhdenmukaisia
 - Simuloitavuus
 - Kapasiteettilaskelmat

11.10.2016

36

Arkkitehtuurin määrittelykieliä

- Arkkitehtuurikieliä - kiinnitetty käsitteistö, yleiskäyttöisiä
 - Darwin
 - Rapide
 - Wright
- Arkkitehtuurikieliä sovellusaluekohtaisia
 - Koala (viihde-elektronikka)
 - Weaves (väylät ja suodattimet)
 - AADL
- Arkkitehtuurikieliä – laajennettava käsitteistö
 - Acme
 - ADML
 - xADL

11.10.2016

37

Darwin -esimerkki

```

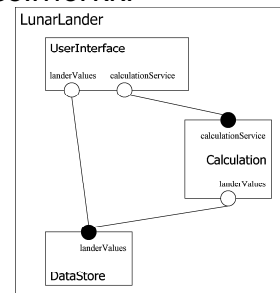
component DataStore{
  provide landerValues;
}

component Calculation{
  require landerValues;
  provide calculationService;
}

component UserInterface{
  require calculationService;
  require landerValues;
}

component LunarLander{
  inat
  U: UserInterface;
  C: Calculation;
  D: DataStore;
  bind
  C.landerValues -- D.landerValues;
  U.landerValues -- D.landerValues;
  U.calculationService -- C.calculationService;
}

```


(Taylor.)

11.10.2016

38

Arkkitehtuurikieliet

- Erityisellä arkkitehtuurikielillä laadittu kuvaus
 - - kielet lähinnä tutkimuskäytössä
 - - ei juuri käytössä teollisuudessa
 - + käsitteet täsmällisesti määriteltyjä
 - + analysointimahdollisuuksia
- MDE – Model Driven Engineering
 - Aktiivista tutkimusta, toistaiseksi vähän käytännön sovelluksia
- DSL – Domain Specific Language
 - Sovellusaluekohtainen, usein graafinen kieli, josta generoidaan sovelluksen toteutus arkkitehtuureineen kaikkineen (yleensä suppea erikoisalue)
 - MDE:tä laajemmin käytössä (esim suomalais. MetaEdit+)

11.10.2016

581385 Ohjelmistoarkkitehtuurit

39